

УДК: 378:[331.54:371.381]

М.С. ЯНЦУР

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

***Резюме.** У статті розглядаються теоретико-методичні засади розбудови системи профорієнтаційної підготовки майбутніх учителів технологій на основі власного досвіду автора та сучасних психолого-педагогічних підходів у галузі профорієнтації.*

***Ключові слова:** професійна орієнтація, принципи профорієнтації, система профорієнтації, компоненти, функції та умови профорієнтації, профорієнтаційна підготовка, учитель технологій, методичні умови, навчально-методичне забезпечення, кредитно-трансферна система.*

Постановка проблеми. В умовах відродження української держави на засадах демократії гостро постає питання про підвищення ролі людини, як професіонала, тому потрібно зорієнтувати особистість на професійне самовизначення у відповідності з потребами суспільства в кадрах. Вирішенню цього питання сприяють прийняті в Україні Закони “Про зайнятість населення” [7], “Про освіту”, схвалені Кабінетом Міністрів Концепції державної системи професійної орієнтації населення [18; 19], Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [3], Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається [27] та інші державні документи. Реалізовувати ж на практиці поставлені в них завдання повинні відповідно підготовлені фахівці з профорієнтації. У загальноосвітніх навчальних закладах таку роботу повинні здійснювати практичні психологи, профорієнтологи, вчителі-предметники, класні керівники, вихователі, керівники гуртків, бібліотекарі, методисти тощо, що зазначено у відповідному Положенні [27]. Тому першочерговості набуває питання розвитку національної освіти, зокрема вищої школи, яка здатна забезпечити загальноосвітні навчальні заклади високоосвіченими і соціально зрілими, творчо спрямованими педагогами високого класу, які б могли так само допомагати сучасній молоді зробити свій свідомий професійний вибір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи результати останніх досліджень, як власних та інших учених, сучасного стану профорієнтаційної роботи в школі, можна з впевненістю сказати, що він є незадовільним. Це проявляється в низькому рівні теоретичних знань і вмінь учителів з основ профорієнтації; стихійності, неконтрольованості та формалізму у здійсненні профорієнтаційної роботи, скептичному ставленні до її ефективності; суттєвих розбіжностях у підходах щодо принципу поетапності в здійсненні профорієнтаційної роботи в школі; невідповідності між теоретичними висловлюваннями і практикою роботи; незадовільному стані профорієнтаційної роботи вчителів, шкільних психологів, лікарів, бібліотекарів; відсутності кабінетів профорієнтації та куточків профінформації; ненаданні професійних консультацій школярам; стихійності та поодинокості профорієнтаційних заходів і відсутності спеціальних курсів з профорієнтації в школі; невиконанні вимог “Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається” тощо.

Результатом низького рівня інформованості молодих людей про світ професій є невідповідність їх до самостійного пошуку необхідної інформації про професії та її аналізу. Школярі не знайомі з професіографічними матеріалами, класифікацією професій, із правилами та помилками вибору майбутньої професії, не усвідомлюють його важливості, що виявляється в другорядності факторів, котрі впливають на їх вибір, легковажному ставленні та поверховості мотивів вибору професії. Випускникам важко визначити власні індивідуальні особливості (психічні процеси, характерологічні риси, здібності, інтереси,

нахили тощо), вони не готові до здійснення науково-обґрунтованого професійного самовизначення та побудови індивідуальної освітньої траєкторії.

У роботах багатьох науковців [2; 5; 8; 11; 12; 14; 16; 21; 23; 24; 32; 35; 37; 38; 40; 45; 46; 47; 48; 50; 60 та ін.] вказується на ряд основних недоліків з організації профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю:

- відсутність профорієнтологів у штатах загальноосвітніх навчальних закладів;
- недостатня профорієнтаційна підготовка педагогів;
- низький рівень відповідного матеріально-технічного та інформаційно-методичного забезпечення;
- відсутність чіткої взаємодії різних учасників профорієнтаційного процесу (освіти, служб зайнятості, охорони здоров'я, виробництва, сім'ї, громадськості та ін.);
- профорієнтація, по суті, так і не стала складовою частиною навчально-виховного процесу в школі;
- профорієнтаційні заходи, як правило, проводяться без урахування індивідуальності кожної особистості з орієнтацією на середнього учня, відсутній диференційований підхід у цій справі;
- використовуються, головним чином, пасивні, декларативні методи профорієнтації, без надання можливості кожному учню активно випробувати себе в різних видах професійної діяльності;
- низький рівень інформації про потреби суспільства в кадрах на перспективу.

Таким чином, основними характерними труднощами профорієнтаційної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах є відсутність науково обґрунтованої системи профорієнтації учнівської молоді, сучасної науково-методичної літератури з цієї проблеми; застарілі підходи до організації роботи; слабка матеріально-технічна база шкіл; втрата інтересу та довіри до профорієнтаційних заходів з боку батьків та учнів; низький рівень знань і вмінь психологів та педагогів з профорієнтації та методики її проведення, відсутність педагогічних вишів, які б готували профорієнтологів для загальноосвітніх навчальних закладів.

Як впливає з вище зазначеного, основною проблемою слабкої профорієнтаційної роботи з учнями є недостатня підготовленість вчителів до її здійснення. В той же час ключові аспекти проблеми профорієнтаційної підготовки майбутніх учителів та студентів відображено в працях І.П.Ареф'єва [2], В.П.Витязєва [5], В.П.Зінченко [11; 44], С.Т.Золотухіної [12], Г.І.Клімова [16], Є.М.Павлютенкова [22], В.А.Рижова [34] В.Д.Симоненка [35; 37], М.К.Степаненкова [40], Б.С.Ханжарової [45], В.Б.Харламенко [44; 46], М.О.Ховрича [47], Н.Шадієва [50] та ін. Не зважаючи на те, що цій проблемі приділяють увагу не лише науковці, а й практики, вона і надалі залишається далекою від остаточного вирішення. Зокрема, це стосується розбудови системи підготовки учителів технологій до профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю в сучасних умовах.

Метою статті є розкриття наукової розробки теоретико-методичних засад системи профорієнтаційної підготовки майбутніх учителів технологій, базуючись на власному досвіді автора та сучасних психолого-педагогічних підходах у галузі профорієнтації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зв'язку зі створенням ринку праці в психолого-педагогічній науці і практиці нашої країни все актуальнішими постають проблеми професійної орієнтації, яку повинні реалізовувати відповідні фахівці. Але без розуміння науково-теоретичних основ цієї роботи неможливо уявити сучасного спеціаліста в цій галузі. В зв'язку з цим коротко зупинимося на основних положеннях всієї системи професійної орієнтації учнівської молоді та незайнятого населення, які повинні лягти в основу профорієнтаційної підготовки вчителів технологій.

Розробка теоретичних питань професійної орієнтації розпочалася у кінці ХІХ – початку ХХ ст. Засновником профорієнтації вважають американського соціолога Френка Парсона,

який виділив три основні положення успішного вибору професії: вірна самооцінка нахилів, здібностей, інтересів, прагнень, можливостей і обмежень; знання того, що необхідно для успішної діяльності з кожної із професій, що вибирається; уміння співставити результати самооцінки із знаннями вимог професій [15]. Далі вони знайшли розвиток в роботах психотехніків і педагогів у 20-30-х роках минулого сторіччя. Але найбільший розвиток вони отримали у 70-90-х роках в працях вчених М.М.Захарова [8], В.П.Зінченка [10; 11] Л.А.Йовайші [13], Є.О.Клімова [15], І.М.Назімова [21] Є.М.Павлютенкова [22; 23], В.П.Петрова [24], М.С.Пряжнікова [32], О.Д.Сазонова [35; 36], В.Д.Симоненка [36; 37], В.В.Синявського [38], М.К.Степаненкова [40], Б.О.Федоришина [39], М.П.Тименка [41], С.Фукуями [43], С.М.Чистякової [48], П.А.Шавіра [49], В.В.Ярошенка [60] та ін.

Спираючись на теоретичні позиції і результати досліджень цих вчених, нами було сформульовано уточнені положення системи профорієнтації щодо сучасних умов. Професійна орієнтація є цілісною системою соціально-економічних, правових, психолого-педагогічних, медико-фізіологічних та виробничо-технічних заходів, спрямованих на забезпечення активного, мобільного, свідомого особистісно-зорієнтованого професійного самовизначення та трудового становлення особистості з урахуванням своїх можливостей та індивідуальних особливостей і кон'юнктури ринку праці для повноцінної самореалізації в професійній діяльності.

Все сказане вище дозволяє розглядати профорієнтацію як складне і багатопланове явище, яке поєднує економічні процеси з соціальними і правовими, освітніми з психологічними, фізіологічними і виробничими, як сукупність виховних і навчальних впливів, що забезпечують самостійність, свідомість у виборі, оволодінні та реалізації кожним членом суспільства професійної діяльності, яка відповідає нагальним потребам країни і дозволяє максимально реалізувати здібності й нахили особистості. Враховуючи перетворення, які відбуваються в нашому суспільстві (створення ринкової економіки, появи ринку праці, перебудова системи освіти і т. і.), формуються і нові підходи у профорієнтації, які повинні ґрунтуватися на творчій активній співпраці всіх суб'єктів профорієнтації: системи освіти всіх рівнів, включаючи учнів і педагогів, служби зайнятості, центрів професійної орієнтації, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації, підприємств, організацій молоді та ін. При сучасних темпах зміни умов, змісту й засобів праці необхідною є систематична, оперативна і довготривала професійна орієнтація, яка виступає важливою складовою неперервної освіти. Тому для фахівців у галузі профорієнтації результатом діяльності в професійному самовизначенні, як зазначає Є.О.Клімов, є стан готовності підростаючої людини до свідомого, самостійного обмірковування (і зараз і надалі) свого професійного майбутнього у відповідності з найважливішими загальнолюдськими ціннісними уявленнями та соціальними нормами. Тому необхідність у керівництві професійним самовизначенням постійно відтворюється в суспільстві як результат нормальних протиріч його розвитку, і у зв'язку з цим відповідні питання складають органічну ланку в системі роботи школи, служби зайнятості та молоді [15].

Роботу будь-якого соціального інституту, який виступає суб'єктом профорієнтації, виходячи із світового досвіду, на що вказується в ряді наукових праць психолого-педагогічного спрямування [8; 13; 23; 32; 34; 36; 40; 41; 43; 48; 50 та ін.] і відповідних положеннях ЮНЕСКО, передбачається будувати на основі таких вихідних принципів:

- безумовне дотримання права людини, незалежно від раси, віросповідання на самостійний і вільний вибір професії у відповідності до бажань, покликання, здібностей, стану здоров'я, професійної підготовки, освіти з урахуванням потреб суспільства в кадрах;
- узгодження усвідомленого інтересу особистості та суспільства при побудові індивідуальної освітньої траєкторії та визначенні професійного шляху;
- забезпечення загального і професійного розвитку особистості відповідно поставлених

перед собою завдань, тобто можливості підвищення кваліфікації, заробітної плати, професійної майстерності, творчого потенціалу тощо;

- тривалість і багатоетапність, систематичність і наступність профорієнтаційних впливів, що забезпечує неперервний процес профорієнтації і освіти особистості з урахуванням її вікових та індивідуальних особливостей з дошкільного закладу до випускного класу;
- дієво-активна спрямованість профорієнтації, що спонукає особистість до активного пошуку своєї професії;
- єдність управління і самоуправління в ході профорієнтації особистості;
- забезпечення єдностей цілей і дотримання послідовності, наступності, безперервності профорієнтаційних впливів усіма учасниками профорієнтаційної діяльності;
- прогностичності, тобто лише на основі довготривалої профорієнтаційної роботи з учнями можна робити прогноз щодо вибору ними своєї професії;
- рівної поваги до різних видів праці, соціальної рівності трудових постів у суспільстві;
- оптимального поєднання масових, групових та індивідуальних форм профорієнтаційної роботи з учнями та їх батьками.

Профорієнтаційна робота, яка будується на цих принципах, передбачає формування у молоді професійної перспективи – розгорнутих у часі життєвих планів, спрямованих на вибір або перевибір професії і ствердження себе як суб'єкта професійної діяльності.

Основою професійного самовизначення є самопізнання та об'єктивна самооцінка індивідуальних особливостей, співставлення своїх професійно важливих якостей, можливостей з вимогами професій та кон'юнктурою ринку праці. Тому основною метою профорієнтації, як ланки системи відтворення трудових ресурсів, є оптимізація, узгодження інтересів особи та суспільства у виборі сфери професійної діяльності. Для досягнення цієї мети та підготовки молоді людини до свідомого професійного самовизначення, необхідно вирішити ряд завдань: сформувати в неї адекватне, об'єктивне ставлення до себе, праці, суспільства і професійної діяльності та установку на власну активність і самопізнання як основу професійного самовизначення; ознайомити її із світом професій та їх класифікацією, кон'юнктурою ринку праці, правилами вибору професії; забезпечити її самопізнання та формування «образу Я» як суб'єкта майбутньої професійної діяльності; сформувати в неї вміння аналізу різних видів професійної діяльності, враховуючи спорідненість їх за психологічними ознаками і подібність вимог до людини; сформувати в неї вміння співставляти «образ Я» з вимогами професій до особистості та кон'юнктурою ринку праці й створювати на цій основі особистий професійний план та будувати індивідуальну освітню траєкторії й перевіряти їх на практиці; створити умови для перевірки можливостей самореалізації в різних видах професійної діяльності шляхом організації профільних і професійних проб; забезпечити розвиток професійно важливих якостей особистості; сформувати у неї мотивацію і психологічну готовність до зміни професії і переорієнтації на нову діяльність; виховувати в неї загальнолюдські і загальнопрофесійні якості та розумні потреби на основі морально-етичних норм.

Професійна орієнтація є інтегральною, динамічною науково-практичною системою взаємодії особистості і суспільства (різноманітної на різних вікових етапах розвитку людини), яка об'єднує процеси пізнання і аналізу професії, діагностики психофізіологічних якостей особистості, самоаналізу, самовиховання, профільних і професійних проб, вибору або перевибору певного виду трудової діяльності чи конкретної професії, адаптації в професії і тим самим забезпечує формування у молоді професійної перспективи, тобто планування і реалізації особистісного та професійного розвитку. Профорієнтація здійснюється послідовно й цілеспрямовано в усіх навчально-виховних закладах, установах, на підприємствах, центрах профорієнтації, починаючи з дитячого садка і початкової школи. Структурно система профорієнтаційної роботи з молоддю поділяється на низку взаємопов'язаних компонентів, об'єднаних спільністю мети та єдністю управління:

професійна просвіта (профінформація), попередня профорієнтаційна психодіагностика, професійна активізація, професійна консультація, професійний відбір (добір), соціально-професійна адаптація, професійна переорієнтація, професійне виховання та розвиток і професіографія.

Професійна просвіта забезпечує формування у молоді уявлень, понять та знань про світ професій, їх вимоги до особистості, соціально-економічні, правові, психологічні і фізіологічні умови правильного вибору професії, способи та умови здобуття професії, виховання позитивного ставлення молоді до різних видів діяльності, формування мотивованих професійних намірів з урахуванням бажань і можливостей особистості та потреб ринку праці. Попередня профорієнтаційна психодіагностика передбачає дослідження і оцінку індивідуальних особливостей особистості з метою встановлення ступеню розвитку її професійно важливих якостей та прогнозування її професійної придатності до різних видів діяльності. Професійна активізація полягає у розвитку інтересів, нахилів, здібностей учнів шляхом залучення їх до активної «проби сил» або так звані професійні проби, в процесі яких вони отримують реальний досвід початкової праці в обраній або подібній сфері діяльності. Професійна консультація ґрунтується на взаємодії профконсультанта (профорієнтолога) та особи, яка потребує допомоги у виборі професії, навчального закладу, профілю навчання з метою встановлення видів діяльності, які найкраще підходять цій особі з урахуванням її інтересів, нахилів, здібностей, індивідуально-типологічних особливостей, досвіду і потреб ринку праці. Професійний відбір передбачає визначення ступеню професійної придатності особи на основі наявних у неї фізичних і психічних відмінностей щодо окремих видів професійної діяльності та навчання згідно нормативних вимог з метою прогнозування успішності оволодіння цими видами діяльності. Робота з соціально-професійної адаптації покликана сприяти швидкому пристосуванню особи до умов професійного навчання і праці, успішному професійному становленню працівника. Професійне виховання забезпечує формування і розвиток у людини професійно важливих морально-етичних якостей, професійної спрямованості. Професійна переорієнтація спрямована на забезпечення безболісного переходу особи від однієї професії до іншої в силу реальних обставин, що склались, але на основі вже набутих професійних якостей, важливої особистісної і суспільної цінності. Професіографія забезпечує опис і класифікацію професій за різними ознаками на основі їх вивчення і є *основою, фундаментом* всієї професійної орієнтації і *системоутворюючим* її компонентом.

Всі компоненти професійної орієнтації тісно взємопов'язані і їх функціонування визначається закономірностями та принципами цієї системи в цілому, а поза нею вони втрачають свої функції. Сама ж система профорієнтації постійно взаємодіє з іншими системами: національного виховання, навчально-виховним процесом, трудовою підготовкою, трудовою діяльністю в цілому і т.д. Відповідно до основних аспектів професійної орієнтації забезпечується реалізація психолого-педагогічної, соціально-економічної, правової, медико-фізіологічної та виробничо-технічної функцій цієї системи. *Психолого-педагогічна* – полягає у виявленні та формуванні інтересів, нахилів, мотивів, ідеалів, ціннісних орієнтацій, професійних намірів, розвитку психічних процесів і функцій, здібностей особистості, допомозі у пошуку свого покликання, засвоєнні системи знань, умінь, що дозволяють свідомо вибрати професію і оволодіти нею, вихованні якостей, необхідних для успішного виконання професійної діяльності. *Соціально-економічна* – забезпечує покращення якісного складу працівників, зниження плинності кадрів, задоволення людини своєю працею, підвищення продуктивності праці, раціоналізацію зайнятості населення. Це також процес засвоєння учнями визначеної системи знань, умінь, норм, цінностей, який дозволить їм здійснювати у майбутньому свою соціально-професійну діяльність в якості повноправного члена суспільства, і дає можливість використовувати ці якості для покращення складу робочої сили, підвищення задоволеності молоді змістом праці,

зниження плінності кадрів, підвищення професійної активності та продуктивності праці, економію робочого часу. *Правова* – забезпечує формування знань основ законодавства із вступу до професійного навчального закладу, з регулювання професійної та трудової діяльності людини і вмінь застосування правових алгоритмів вирішення проблем та конфліктів у навчальній і трудовій діяльності тощо. *Медико-фізіологічна* – забезпечує врахування вимог до стану здоров'я і окремих фізіологічних якостей, важливих для виконання професійної діяльності, визначення відхилень у стані здоров'я, схильності до професійних захворювань, корекцію профпланів у відповідності із станом здоров'я та фізичними можливостями індивіда. *Виробничо-технічна* – передбачає формування системи загально-трудова, загально-виробничих і спеціальних знань, умінь, навичок та звичок в процесі трудової підготовки і профільного та професійного навчання.

Функції системи професійної орієнтації визначаються і специфікою її реалізації в закладах освіти. Це освітня, виховна і розвивальна функції, які достатньо розкриті в педагогічній літературі. Функції окремих компонентів професійної орієнтації визначаються їх завданнями та змістом.

Професійна орієнтація повинна здійснюватися послідовно і мати неперервний характер, тому її умовно поділяють на два періоди: допрофесійний і професійний, які включають ряд етапів. Допрофесійний включає початковий (пропедевтичний), пізнавально-пошуковий і базовий (визначальний), а професійний складається з етапів професійного навчання та адаптації до умов трудової діяльності або переорієнтації на нову діяльність та оволодіння нею. На кожному з етапів реалізуються практично всі компоненти і функції професійної орієнтації, які розглянуто вище. Специфіка етапів визначається, у першу чергу, віком індивідів і особливостями навчальних закладів та місцем роботи. Зміст їх розроблено нами і наведено в ряді публікацій [6; 10; 11; 15; 25; 31; 56; 58; 59 та ін.]

Професійна орієнтація здійснюється за допомогою різноманітних форм і методів, які визначаються специфікою навчально-виховних та інших закладів освіти, служб зайнятості, молоді, етапами і рівнем підготовки спеціалістів, які займаються цією діяльністю.

Для успішної реалізації змісту профорієнтаційної роботи на всіх її етапах необхідно дотримуватись ряду умов. Насамперед вона повинна ґрунтуватися на основі загальних принципів гуманізації, гуманітаризації, демократизації та забезпечуватись пріоритетом інтересів особистості і загальнолюдських цінностей, створенням умов для реалізації потенційних сил індивіда, його потреб і запитів. Самостійність, свідомість, активність, свобода професійного самовизначення особистості забезпечуються формуванням «Образу Я» як суб'єкта майбутньої професійної діяльності на основі широкої і достовірної інформації про світ професій, кон'юнктуру ринку праці, створенням умов для самопізнання, оцінки і розвитку здібностей людини. Здійснення ранньої діагностики та створення умов для індивідуалізованого і диференційованого навчання дає можливість виявити здібних і талановитих осіб, сприяти розвитку їх здібностей. Для організації профільних і професійних проб в різних видах діяльності необхідно забезпечити функціонування широкої мережі МНВК, навчальних цехів, майстерень та інших професійно-виробничих підрозділів, а також клубів, станцій, студій, гуртків, секцій і інших форм навчання (трудова, профільна, професійна, спеціальна тощо). Координація дій різних відомств забезпечується створенням спільних координуючих органів та доцільним розподілом функцій і повноважень в профорієнтаційній роботі між службами зайнятості, освіти, виробництва, громадськості і т.д. Для реалізації наступності профорієнтаційної роботи необхідно забезпечити «наскрізний» характер профорієнтації, котра охоплює молодь різних вікових груп, і проведення її в навчальних і позанавчальних закладах з урахуванням їх специфіки. Підготовка кадрів для профорієнтаційної роботи (вчителів, вихователів, практичних психологів, психологів-профконсультантів, профорієнтологів тощо) повинна мати випереджаючий характер, що забезпечується введенням в навчальні плани підготовки

відповідних фахівців дисциплін профорієнтаційного циклу. Їх вивчення дозволяє підготувати спеціалістів з профорієнтації до реалізації всіх компонентів системи профорієнтації на всіх її етапах. Дотримання мобільності і прогностичності системи профорієнтації забезпечується врахуванням в роботі змін, які відбуваються і відбудуться у світі професій і кон'юнктурі ринку праці. Врахування традицій, етнічних особливостей, специфіки світу професій і потреб конкретного регіону забезпечується функціонуванням регіональних центрів професійної орієнтації служб зайнятості, які володіють необхідною інформацією. Вироблення загальних вимог для розробки інформаційного і матеріально-технічного забезпечення всієї системи профорієнтації і критеріїв їх оцінки досягається створенням єдиної інформаційно-діагностичної мережі на базі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, тобто їх стандартизацією. Система профорієнтації молоді не може функціонувати без нормативно-правового обґрунтування, що забезпечується розробкою законів, правових актів, посадових інструкцій, які визначають функції, права та обов'язки всіх суб'єктів профорієнтаційної роботи. Для проведення контролю та визначення ефективності профорієнтаційної роботи необхідно розробити комплекс критеріїв (показників, індикаторів) оцінки діяльності суб'єктів профорієнтації різних рівнів, що забезпечується моніторингом дієвості профорієнтації.

Функціонування ж цієї системи неможливе без спеціально підготовлених фахівців з профорієнтації. До них, насамперед, відносяться вчителі технологій. Зміст підготовки таких фахівців ґрунтується на моделі їх діяльності, яка розроблена нами з урахуванням напрямів, завдань, функцій, видів, форм, методів їх роботи та необхідних професійно важливих якостей особистості [59] і закладений безпосередньо в навчальних програмах профорієнтаційних дисциплін. Ефективність профорієнтаційної роботи в школі залежить і від змісту профорієнтаційного матеріалу та особливостей його реалізації в процесі навчання [8, 19]. Саме тому, для її проведення, вчитель повинен досконало володіти основними профорієнтаційними функціями: *конструктивною, інформаційною, орієнтаційною, організаційною, дослідницько-гностичною, комунікативною, мобілізаційною, методичною, громадсько-педагогічною, розвивально-коректувальною*, які визначені нами на основі аналізу напрямів діяльності фахівців з профорієнтації [51]. Кожна з цих функцій знаходить своє відображення в реалізації системи профорієнтаційної роботи вчителями технологій. Це підтверджують дослідження І. П. Ареф'єва [2], С. Т. Золотухіної [12], Г. І. Клімова [16], Є. М. Павлютенкова [23], М. С. Пряжнікова [32], О. Д. Сазонова [35], В. Д. Симоненка [35; 37], М. К. Степаненкова [40], Б. С. Ханжарової [45], В. Б. Хараламенко [46], М. О. Ховрича [47], Н. Ш. Шадієва [50] та ін., а також досвід зарубіжних країн.

Для виконання вказаних функцій необхідно сформувати в майбутніх учителів технологій відповідні знання і вміння, враховуючи при цьому специфіку їх діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах. Програми трудового навчання націлюють учителя на реалізацію профорієнтаційної спрямованості на заняттях. [20] Тому, з метою підсилення такої спрямованості шкільних дисциплін, майбутній учитель технологій повинен вміти проводити відбір профорієнтаційного матеріалу для уроків з урахуванням наступних критеріїв: доступність, комплексність, науково-практична значимість, оптимальність, органічний взаємозв'язок з навчальним матеріалом, системність, психолого-педагогічна доцільність і забезпеченість відповідними дидактичними засобами. Але не так просто вплітати в канву навчального матеріалу профорієнтаційний матеріал, особливо в разі відсутності спеціальної психолого-педагогічної підготовки з профорієнтаційної роботи. Підготовленість до профорієнтаційної роботи майбутніх учителів технологій включає в себе сформованість певних знань і вмінь, саме цим і обумовлено введення до навчальних планів вищих педагогічних навчальних закладів з напряму підготовки "Технологічна освіта" профорієнтаційних дисциплін, які вивчаються на IV-V курсах. Насамперед це "Професійна орієнтація та методика профорієнтаційної роботи", "Методика вивчення курсу "Людина і

світ професій” в основній школі”, “Методика вивчення курсу «Побудова кар’єри» в старшій школі”, “Використання інформаційно-комунікаційних технологій в профорієнтаційній роботі”, “Профорієнтаційні тренінги і профорієнтаційні ігри” та інші. Метою цих дисциплін є підготовка майбутніх учителів до здійснення профорієнтації учнів загальноосвітніх навчальних закладів для надання їм допомоги у свідомому виборі професії та побудові індивідуальної освітньої траєкторії. Перед викладачами вищих навчальних закладів, для реалізації цієї мети, стоїть завдання: сформувати у майбутніх вчителів технологій уміння реалізовувати вказані вище функції при здійсненні профорієнтаційної роботи в процесі навчальної, позакласної та позашкільної роботи.

Розглянуті науково-теоретичні положення професійної орієнтації були взяті нами за основу при побудові змісту зазначених дисциплін. Центральною тут виступає дисципліна “Професійна орієнтація та методика профорієнтаційної роботи”, яка вивчається в 7-му семестрі підготовки бакалавра технологічної освіти. Вивчення цієї дисципліни передбачає формування у студентів знань: історії становлення і розвитку профорієнтації в Україні та за рубежом; мети і завдань профорієнтації на сучасному етапі; методологічних основ, тенденцій і принципів профорієнтаційної роботи, концепцій та положень державної системи профорієнтації в країні; суті, характеристики і факторів соціально-професійного самовизначення особистості; формули, ситуацій, мотивів, правил і помилок вибору професії; змісту та послідовності складання особистого професійного плану; мети, завдань, компонентів, етапів та періодів, умов реалізації системи профорієнтації учнівської молоді; теоретичних засад професіографії: класифікації, описів та аналізу професій; психофізіологічної характеристики професій різних типів; систем профорієнтації молоді в різних країнах світу; суті, завдань, структури, форм і методів профпосвіти учнів; суті, предметів та завдань профорієнтаційної психодіагностики на основі розуміння структури особистості школяра і методів її вивчення та побудови профдіагностичного висновку; змісту та методики використання ЕОМ у профорієнтаційній психодіагностиці учнів; суті, мети, завдань, видів, змісту, форм та методів профактивізації учнів; мети, завдань, видів, змісту, етапів і типології профконсультацій та методики її проведення в школі; суті, факторів, типів і видів профвідбору та етапів його проведення, суті і факторів профпридатності; суті, видів, факторів, показників, критеріїв, етапів, форм і методів соціально-професійної адаптації; суті, мети, завдань, основних етапів та факторів професійної переорієнтації особистості; мети, завдань, змісту, форм і методів професійної орієнтації учнів початкових класів; мети, завдань, змісту, форм і методів профорієнтації учнів основної та старшої школи у процесі трудового, профільного і професійного навчання; суті, класифікації, функцій і специфіки профорієнтаційних ігор та етапів їх проведення. На основі цих узагальнених знань у студентів повинні бути сформовані вміння: аналізувати наукову і навчально-методичну літературу з профорієнтації та відбирати необхідний профорієнтаційний матеріал для занять; визначати профорієнтаційні можливості навчальної та позанавчальної діяльності учнів, готувати профінформаційні матеріали, враховуючи вікові й індивідуальні особливості школярів; виконувати аналіз професій на основі їх психологічної класифікації та складати формули професій; розробляти та застосовувати в роботі з учнями професіографічні матеріали: професіограми та професіографічні картки; проводити діагностику професійних інтересів, нахилів, мотивів, намірів, окремих психічних процесів і функцій, здібностей і темпераменту учнів, визначати професійний тип особистості та індивідуальні особливості особистості як бланковими, так і комп’ютерними методиками і робити відповідні висновки щодо професійного самовизначення школярів на основі діагностичної карти особистості; навчати учнів здійснювати самоаналіз з метою свідомого вибору професії; планувати і реалізовувати профорієнтаційну спрямованість на заняттях трудового навчання, здійснюючи професійну просвіту, виховання, розвиток і профактивізацію учнів (визначати зміст і розробляти методиками та проводити профільні і професійні проби); надавати своєчасну

професійну консультацію в ході комплексної професійної орієнтації. [20; 33]

Для повноцінної ж реалізації вищевказаних дисциплін необхідно створити і виконувати відповідні методичні умови профорієнтаційної підготовки фахівців. Для їх визначення було проведено аналіз відповідних нормативних актів з організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, положень про організацію профорієнтаційної роботи в різних сферах життєдіяльності країни та ряду літературних джерел з проблем профорієнтації [10, 11, 12, 16, 18; 19; 23, 27, 35, 41, 45, 46; 47; 48; 50 та ін.]. При цьому був врахований досвід підготовки цих фахівців у ряді вузів України і Росії та наш власний досвід роботи в цьому напрямку. Це дозволило з'ясувати, що процес підготовки таких фахівців повинен ґрунтуватися на основі загальних принципів гуманізації, гуманітаризації, демократизації і забезпечуватися пріоритетом інтересів, потреб та потенційних сил особистості і загальнолюдських цінностей.

Умови ж профорієнтаційної підготовки учителів технологій на рівні бакалавра і спеціаліста визначаються як змістом цього процесу, так і особливостями його організації на основі загальнопедагогічних принципів. Враховуючи це нами були визначені такі основні методичні умови:

- пропедевтична психолого-педагогічна підготовка майбутніх учителів технологій до вивчення профорієнтаційних дисциплін з урахуванням їх спеціалізації;
- профорієнтаційна спрямованість всіх навчальних дисциплін з урахуванням розвитку відповідних наук і галузей виробництва та сфер суспільної діяльності;
- удосконалення наявних, розробка та введення нових спеціальних дисциплін з профорієнтації, враховуючи специфіку роботи вчителів у різних навчально-виховних закладах: школа, гімназія, ліцей, навчально-виховний комплекс, центр науково-технічної творчості тощо;
- профорієнтаційна спрямованість курсових і дипломних робіт, навчальних і виробничих (педагогічних і технологічних) практик з урахуванням особливостей спеціалізації підготовки та роботи вчителів технологій в загальноосвітніх навчальних закладах різного типу;
- наявність навчальних програм з усіх профорієнтаційних дисциплін і практик та їх постійне оновлення з урахуванням національних традицій, регіональних особливостей і змін в соціально-економічному житті країни;
- наявність підручників, посібників і словників з профорієнтаційних дисциплін, які відповідають змісту навчальних програм та сучасним вимогам науки і практики;
- використання сучасних засобів і технологій навчання, особливо комп'ютеризованих та особистісно-зорієнтованих, відповідних форм і методів (особливо активних та інтерактивних) підготовки майбутніх учителів до профорієнтації учнівської молоді;
- вся система підготовки фахівців з профорієнтації повинна націлювати їх на роботу не лише з учнями, які обирають професію і ведуть пошук своєї роботи, але й з їх батьками, рідними, вчителями та іншими фахівцями в різних галузях економіки.

Виходячи з цих умов було розроблено навчально-методичне забезпечення профорієнтаційної підготовки вчителів, яке постійно вдосконалюється і спрямоване на глибоке засвоєння теорії та практики профорієнтації в різних її ланках, оволодіння вміннями творчого вирішення профорієнтаційних завдань. Воно ґрунтується на Державному стандарті освіти і включає навчальні плани, навчальні та робочі програми з усіх дисциплін профорієнтаційного циклу і всіх видів практик, підручники, посібники та методичні розробки, інструкції до лабораторно-практичних та семінарських занять, індивідуальні завдання для самостійної роботи з навчальних дисциплін, контрольні завдання до семінарських, практичних і лабораторних занять, питання до заліків, екзаменів, контрольних робіт, перелік тем курсових і дипломних робіт, необхідну наочність, технічні та комп'ютеризовані засоби навчання, перелік відповідної літератури, розробки окремих активних та інтерактивних методів навчання.

Центральним же компонентом усього комплексу навчально-методичного забезпечення

є підручники і навчальні та методичні посібники, які максимально індивідуалізують процес навчання. Побудовані вони на основі розроблених програм і розкривають основні положення, факти, терміни, функції та завдання відповідної навчальної дисципліни як на сучасному етапі, так і в перспективі. Розроблені нами навчальні посібники з ряду дисциплін об'єднані з практикумами. Інструкції до лабораторних робіт в них побудовані за єдиною схемою, де чітко визначені тема і мета роботи, час її виконання, дидактичні матеріали, літературні джерела, зміст і форма звіту, завдання для самопідготовки, порядок виконання роботи та формулювання висновків. У кожній роботі є додатки з необхідними для проведення дослідження методиками, в яких вказано їх назва, необхідний матеріал для роботи, вказівки до проведення дослідження з відповідними поясненнями та обробки результатів з прикладами і таблицями. Підготовлені і видані нами посібники: “Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи” [56], “Практикум з професійної орієнтації і методики профорієнтаційної роботи” [55], “Словник-довідник з професійної орієнтації” [58], “Класифікація, аналіз та опис професій з практикумом” [52], “Професійна психодіагностика: практикум” [57], “Основи професіографії з практикумом” [53], “Використання ЕОМ в професійній орієнтації” [9], “Профорієнтаційна робота в школі” [31], “Організація і проведення професійного відбору на професії типу “Людина-техніка” [54], “Професійна активізація молоді на основі професійних проб” [6], “Основи вибору професії” [25], “Комплексна комп'ютерна система “Основи вибору професії” [17], “Вибір професії і пошук роботи” [4] “Професії легкої та харчової промисловості” [29], «У світі професій: професії транспорту та зв'язку» [42] та ін. дозволили, як показав практичний досвід їх використання в навчальному процесі, підвищити ефективність профорієнтаційної підготовки фахівців.

Вивчення зазначених дисциплін проводиться за кредитно-трансферною системою, основою якої є модульно-рейтингова технологія навчання, яка реалізується через рейтинговий контроль і оцінювання навчальних досягнень студентів за кожний модуль і дисципліну в цілому. Різні модульно-рейтингові технології навчання вже протягом тривалого часу використовуються у багатьох вищих навчальних закладах України і, як показує досвід, це підвищує інтерес студентів до навчання. Провівши їх аналіз ми прийшли до висновку, що на сьогоднішньому етапі розвитку вищої освіти доцільно використати наступну систему: дисципліна розбивається на змістові модулі залежно від числа кредитів ECTS і всі результати навчальної діяльності студентів з модуля на етапах поточного, тематичного і підсумкового контролю знань та умінь оцінюються в балах і сумуються від модуля до модуля. Таким чином формується рейтинг студента. На кафедрі технологічної і графічної освіти та профорієнтації РДГУ, починаючи з 2000/2001 н.р., згідно розроблених нами положень [26; 33], використовується саме ця модульно-рейтингова система.

Розглянемо загальні методичні підходи до реалізації кредитно-трансферної системи на прикладі дисципліни “Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи”, на вивчення якої зараз відводиться 3 кредити, тобто 108 годин, з яких лекцій – 30 год, лабораторних робіт – 30 год, самостійної роботи 48 год. Відповідно цій системи зміст дисципліни поділено на 2 змістових модулі. Перший модуль “Науково-теоретичні основи професійної орієнтації” включає п'ять тем: “Теоретичні засади професійної орієнтації”, “Соціально-професійне самовизначення особистості”, “Система професійної орієнтації учнівської молоді”, “Основи професіографії: класифікація і опис професій”, “Профорієнтація молоді в зарубіжних країнах”. На вивчення цього модуля відводиться 10 годин лекцій, 10 годин лабораторних занять та 16 годин самостійної індивідуальної роботи, під час якої виконується анкетування учнів 9-х класів з метою вивчення їх професійних намірів і мотивів та складання професіограми на визначену професію, і на завершення його проводиться модульна тестова контрольна робота.

До другого модуля “Зміст і методика реалізації системи професійної орієнтації учнівської молоді” входить 10 тем: “Професійна просвіта учнів і методика її проведення”,

“Попередня профорієнтаційна психодіагностика і методика її проведення”, “Професійна активізація учнів і методика її проведення”, “Професійна консультація учнів і методика її проведення”, “Професійний відбір і методика його проведення”, “Соціально-професійна адаптація молоді”, “Професійна переорієнтація населення”, “Професійна орієнтація учнів початкової школи”, “Професійна орієнтація учнів V-IX класів у процесі трудової підготовки”, “Профорієнтаційна робота з учнями старших класів на базі міжшкільного навчально-виробничого комбінату”. На вивчення цього модуля відводиться 20 годин лекцій, 20 годин лабораторних занять та 32 години самостійної індивідуальної роботи, під час якої складається професіографічна картка на визначену професію та профконсультаційний висновок, і завершується він підсумковим контролем у вигляді комплексної контрольної роботи та диференційованим заліком.

Ця система передбачає збільшення обсягів самостійної роботи студентів, тому протягом вивчення цієї дисципліни студенти виконують два індивідуальні науково-дослідні завдання: I змістовий модуль – у формі професіографічного дослідження “Розробка і складання інформаційної професіограми”, II змістовий модуль – “Складання інформаційної професіографічної картки”. На їх виконання відводиться 13 годин самостійної роботи. Індивідуальні науково-дослідні завдання передбачають самостійний збір і систематизацію професіографічного матеріалу, розробку, складання і оформлення професіограми та професіографічної картки на одну професію в електронному і друкованому варіантах за визначеною схемою. При цьому питома вага ІНДЗ та модульного і підсумкового контролю у загальній оцінці з дисципліни становить 48%. Дисципліна вивчається у VII семестрі перед виходом студентів на педагогічну практику – це дає їм можливість закріпити отримані знання, набуті вміння і навички профорієнтаційної роботи в умовах школи. [30]

Ця дисципліна має повне навчально-методичне забезпечення, яке подане як у вигляді навчальних і методичних посібників [1; 4; 6; 9; 15; 17; 25; 31; 52; 53; 54; 55; 56; 57; 58 та ін.], так і на електронних носіях: тексти лекцій, інструкції до лабораторних занять і методичні вказівки до самостійної роботи та ІНДЗ на CD ROM, тестові модульна і підсумкова комплексна комп’ютерні контрольні роботи, інтерактивні, ігрові та змагальні методи профорієнтаційної роботи, комп’ютерні профорієнтаційні психодіагностичні методики, професіографічні картки масових і нових професій тощо.

Об’єктами контролю за модульно-рейтинговою оцінкою дій студентів з дисципліни виступають: систематичність відвідування лекцій, лабораторних занять, контрольних робіт, консультацій тощо; якість та вчасність виконання завдань самостійної роботи, індивідуальних завдань, лабораторних і контрольних робіт; активність, ініціативність та самостійність студента під час лабораторних занять, наукової роботи тощо.

У цій дисципліні кожний модуль включає обов’язкову і додаткову навчальну роботу. З кожного виду робіт визначаються оціночні бали. За невиконання певного виду основної навчальної роботи передбачаються штрафні санкції. Студент, який хоче набрати відповідну кількість балів, щоб вийти на підсумковий контроль, має можливість виконувати додаткові навчальні завдання. Спираючись на орієнтовну оцінку видів навчальної діяльності студентів з дисциплін кафедри в модульно-рейтинговій системі нами розроблена конкретна оцінка видів навчальної роботи з дисципліни “Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи” для денної форми навчання. Виходячи з обов’язкової навчальної роботи у відповідності до прийнятої шкали оцінювання в РДГУ визначається конкретна оцінка знань і вмінь студента в рейтинговій, 100-бальній, національній та ECTS шкалах, які відповідають встановленим нормам. Детальніше вона розкрита нами в ряді публікацій [28; 33; 44].

Невід’ємною складовою методичного забезпечення є активні та інтерактивні методи і засоби навчання, які дозволяють формувати знання, вміння і навички у майбутніх учителів шляхом включення їх в інтенсивну пізнавальну діяльність. При цьому активізуються всі психічні процеси і функції особистості, що сприяє прискоренню процесу формування і

розвитку відповідних ПВЯ спеціаліста. Для цього в навчальному процесі створюється імітація того середовища, в якому буде працювати майбутній фахівець, і він спрямовується на реалізацію конкретних завдань, вирішення практичних проблем, які стоять перед сучасною системою профорієнтації населення в Україні. До активних та інтерактивних методів і засобів підготовки спеціалістів з профорієнтації, як правило, відносять ділові і рольові ігри-практикуми, аналіз профорієнтаційних і профконсультаційних ситуацій, ігри-ситуації-вправи, комп'ютерні профорієнтаційні інформування, психодіагностика і консультування, тематичні диспути, написання рефератів та наукових доповідей з проблем профорієнтації, ігрове та комп'ютерне моделювання і проектування. Деякі з них розроблені нами і описані у відповідних посібниках [1; 15; 25].

У процесі підготовки майбутніх вчителів до профорієнтаційної роботи при вивченні дисциплін профорієнтаційного циклу використовувались наші розробки всіх вищевказаних активних та інтерактивних методів і засобів навчання. Так, при вивченні модуля І “Науково-теоретичні основи професійної орієнтації”, використовувались тематичні диспути на основі індивідуально підготовлених рефератів та наукових доповідей з окремих тем [10; 11; 15; 31; 52; 56; 58]. При вивченні теми “Попередня профорієнтаційна психодіагностика і методика її проведення” студенти за нашими розробками у формі ділової гри-практикуму самостійно досліджували психологічні і психофізіологічні властивості 2-3-х учнів за допомогою різноманітних, в тому числі і комп'ютеризованих, методик, результати заносили до діагностичної карти особистості, проводили їх аналіз і робили конкретні профконсультаційні висновки щодо вибору професії цими учнями [4; 15; 55; 57]. При вивченні теми “Основи професіографії: класифікація і опис професій” лабораторні заняття проводились з використанням ігор-ситуацій-вправ, якими передбачалось дослідження ПВЯ конкретного спеціаліста і складання на цій основі професіограми і професіографічної картки для наступного використання їх в профорієнтаційній роботі з учнівською молоддю. Також використовувались ігри-вправи з формування вміння аналізу професій різних типів за методикою ЗАП та ігрове проектування конкретних форм і методів ознайомлення населення з розповсюдженими і перспективними професіями свого регіону [15; 25; 29; 42; 52; 53; 55; 56]. Вивчення теми “Професійна орієнтація учнів V-IX класів у процесі трудового навчання” будувалось на основі ігрового моделювання і проектування (розробка змісту і методики проведення уроків трудового навчання з профорієнтаційним спрямуванням, різноманітних профорієнтаційних заходів та їх ігрова перевірка у навчальній групі та під час практик та ін.) [1; 6; 9; 15; 25; 31; 52; 54; 55].

Запропонована система профорієнтаційної підготовки майбутніх учителів технологій проходила експериментальну перевірку на кафедрі технологічної і графічної освіти та профорієнтації РДГУ протягом 10-ти років і триває надалі. Для з'ясування рівня профорієнтаційної підготовки студентів-бакалаврів було проведено контрольний зріз у 8-му семестрі 2010/2011 н.р. (вибірка складала 72 особи). Сформованість профорієнтаційних знань та вмінь у студентів визначалася за 4-ма рівнями: високим, достатнім, середнім та низьким, які передбачають визначення глибини й повноти, системності та усвідомленості знань, що відображається не лише в переказі лекцій чи матеріалу підручників, а в правильній аргументації основних положень, і також у вмінні використовувати отримані знання на практиці, активність та творчий підхід до проведення профорієнтаційної роботи, особливо професіографічних досліджень, самостійність у вирішенні профорієнтаційних завдань.

Рівень сформованості теоретичної підготовленості, тобто знань і розумових вмінь студентів з профорієнтації та методики профорієнтаційної роботи, проводився у формі комплексної контрольної роботи. Завдання давалось студентам у 30 варіантах (у кожному варіанті по 4 питання). Перше і друге питання у всіх варіантах стосувалися перевірки теоретичних знань з професійної орієнтації, третім було завдання з визначення за наведеною формулою професії її назви, предмету, мети, знарядь та умов праці; четвертим – завдання на

підбір ефективних методів профорієнтації до уроку трудового навчання за визначеною темою.

Аналіз комплексної контрольної роботи показав, що знання та вміння сформовані на високому рівні у 12 студентів (16,6%), на достатньому – у 44 (61,1%), на середньому – у 13 (18,1%), а на низькому – у 4 (4,2%) студентів. Крім того було з'ясовано, що на високому рівні у студентів сформовані знання: з суті, характеристики і умов професійного самовизначення; завдань, компонентів, етапів, періодів та умов системи профорієнтації; класифікації, описів та формул професій, основ професіографії; формули, ситуацій, правил і помилок вибору професії, змісту особистого професійного плану. На достатньому рівні сформовані у студентів наступні знання: історії становлення і розвитку профорієнтації; завдань профорієнтації на сучасному етапі; методологічних основ, тенденцій і принципів реалізації профорієнтаційної роботи; суті, структури, форм і методів профпросвіти; суті та завдань профдіагностики, структури особистості школярів і методів її вивчення; змісту і методів профорієнтації учнів у процесі трудового навчання; суті, класифікації, функцій і специфіки профорієнтаційних ігор та етапів їх проведення. На середньому рівні студенти засвоїли знання: суті, мети і завдань, форм та методів профактивізації; змісту і типології профконсультацій, її видів і етапів; змісту й етапів профвідбору, профпридатність – суть і фактори; суті, видів, факторів, критеріїв і етапів профадаптації особистості; систем профорієнтації учнів за рубежом. На низькому рівні контрольні роботи виконали 3 студенти. Аналіз їхніх контрольних робіт показав, що студенти майже не мають знань з професійної орієнтації. Третє завдання студентами виконано на високому та достатньому рівнях, четверте – в основному на достатньому і середньому рівнях.

Аналіз результатів захисту студентами звітів з лабораторних робіт, практик та ІНДЗ показав, що практична профорієнтаційна підготовленість у 20 (27,8%) студентів сформована на високому рівні, у 31 (43%) – на достатньому, у 20 (27,8%) – на середньому і лише у 1 (1,4%) студента практичні вміння з вивчення професійних намірів та мотивів вибору професії і вивчення співвідношення індивідуальних особливостей з професійними сферами сформовані на низькому рівні. Студенти вміють: аналізувати літературні джерела з профорієнтації, виконувати аналіз професій, розробляти та застосовувати у роботі з учнями професіографічні матеріали (професіограми та профкартки); аналізувати програми професійних проб та розробляти методіку їх проведення з учнями; проводити діагностику професійних інтересів, нахилів, намірів, психічних процесів і функцій, темпераменту та здібностей учнів, визначати професійний тип особистості як бланковими, так і комп'ютерними методиками і робити відповідні висновки щодо професійного самовизначення школярів на основі діагностичної карти особистості; готувати профінформаційний матеріал до занять трудового навчання, враховуючи вікові й індивідуальні особливості школярів, та використовувати його на уроках.

На основі аналізу результатів підсумкової модульної контрольної роботи, звітів з лабораторних робіт, практик та ІНДЗ можна зробити **висновок**, що більшість майбутніх учителів технологій підготовлені до профорієнтаційної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах на високому і достатньому рівнях, тобто сформовані знання у цих студентів є стійкими, навчальний матеріал є для них посилюючим, вони знають фактичний матеріал з професійної орієнтації та більшість з них володіють термінами і вміють ними оперувати; дають обґрунтовані відповіді та вміють узагальнювати матеріал, орієнтуються у навчально-методичній літературі. Ці студенти в основному володіють профорієнтаційними вміннями на достатньому рівні. Недостатньо сформовані у студентів знання та вміння, які стосуються професійної консультації, професійного відбору та професійної активізації, тому потрібно більше уваги звертати на формування у них саме цих компетентностей, а також на формування у студентів термінологічних понять з професійної орієнтації та вміння оперувати ними у профорієнтаційній роботі з учнями. Все це вказує на достатню

ефективність запропонованих теоретико-методичних підходів до розбудови системи профорієнтаційної підготовки майбутніх учителів технологій.

У наведених матеріалах нашого дослідження не розкривається вся система профорієнтаційної підготовки майбутніх учителів. Необхідно ґрунтовніше дослідити роль науково-дослідної роботи студентів, особливо виконання курсових і дипломних робіт та участі в роботі проблемних груп, у формуванні підготовленості їх до профорієнтаційної роботи з учнями. Особливої уваги заслуговує проблема підготовки майбутніх учителів до проведення занять з нещодавно введених курсів “Людина і світ професій” у 8-9-х класах та “Побудова кар’єри” у 10-11-х класах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Активные методы трудовой подготовки школьников / Н. С. Янцур, В. Н. Ковалёв, Я. А. Петров. – Ровно: РИОУП, 1991. – 88 с.
2. Арефьев И. П. Педагогические основы подготовки учителя труда к профессиональной ориентации учащихся: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Арефьев Иван Прохорович; Рос. акад. образования, Ин-т проф. самоопределения молодежи. – М.: 1994. – 32 с.
3. Державний стандарт – запорука якісної освіти. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Освітня галузь „Технологія” // Трудова підготовка в сучасній школі. – 2012. – № 2 - 3. – С. 2-9.
4. Вибір професії і пошук роботи. Практичний poradnik для молоді: посібник. / В.В.Кашевський, Л.П.Парчук, М.С.Янцур. – Рівне: друк. ФОП Кіслов А.В., 2011. – 78 с.
5. Витязев В.П. Пути совершения подготовки будущих учителей трудового обучения к работе по ориентации школьников на сельскохозяйственные профессии: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Витязев Виктор Петрович; АПН СССР, НИИ трудового обучения и проф. ориентации. – М., 1987. – 17 с.
6. Войтко А. І. Професійна активізація молоді на основі професійних проб: методичний посібник / А. І. Войтко, М. С Янцур. – Рівне: МПУ ДЦЗ, МОУ РДПІ, 1996. – 55 с.
7. Закон України “Про зайнятість населення” // Голос України. – 1991. – № 3, січень.
8. Захаров Н. Н. Профессиональная ориентация школьников: / Н. Н. Захаров, В. Д. Симоненко. – М.: Просвещение, 1989. – 192 с.:ил. – (Библиотека учителя труда).
9. Зинченко В. П. Применение ЭВМ в профессиональной ориентации: учеб. пособие по спецкурсу / В.П. Зинченко, В.Д. Симоненко, Н.С. Янцур. – Брянск, БГПИ, 1992. – 116 с.
10. Зінченко В. Концепція профорієнтації учнівської молоді / Володимир Зінченко, Євгеній Павлютенков, Микола Тименко, Микола Янцур // Психолого-педагогічні новини. Інформ. бюлетень АПН України. – 1994. – №3.
11. Зінченко В.П. Система професійної орієнтації молоді в умовах ринку / В.П.Зінченко, М.С. Янцур //Людина і праця. Інформаційний бюлетень Міністерства праці України. – 1995. – № 1. – С. 39-42.
12. Золотухина С.Т. Подготовка студентов педвуза к профориентационной работе с учащимися: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ Золотухина Светлана Трофимовна. – Харьков, 1984. – 182 с.
13. Йовайша Л. А. Проблемы профессиональной ориентации школьников / Л.А. Йовайша. – М.: Педагогика, 1983. – 129 с.
14. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: учебн. пособ. для студентов вузов / Е.А. Климов. – Ростов / Д.: Феникс, 1996. – 512 с.
15. Клімов Г. І. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи: практикум / Г.І. Клімов, І.О. Седляр, М. С. Янцур; наук. ред. М.С. Янцур. – К.: МПУ ДЦЗ, МОУ РДПІ, 1995. – 180 с.
16. Климов Г.И. Подготовка студентов общетехнических факультетов педвузов к комплексной профориентации школьников: атореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 /

- Климов Георгий Иванович; Киевский государственный педагогический институт им. М.П.Льваганова. – К., 1992. – 17 с.
17. Комплексна комп'ютерна система “Основи вибору професії” (22 програмовані методики) [автори-розробники: М.С.Янцур, Р.І.Підвальний, О.М.Сарницький та ін.] – Рівне: РДП, 1996. – 68 с.
 18. Концепція державної системи професійної орієнтації населення України. Схвалена Постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1994 року, № 48 // Людина і праця. – 1994. – №4. – С. 22-29.
 19. Концепція державної системи професійної орієнтації населення України. Схвалена Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 року, № 842 // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2008. – № 5-6. – С. 3-6.
 20. Навчальна програма з трудового навчання для загальноосвітніх навчальних закладів 5-9 класи / В.К.Сидоренко [та ін.]. – К.: МОНМСУ, 2012. – 70 с.
 21. Назимов И. Н. Экономические и педагогические проблемы профориентации / И.Н. Назимов. – К.: Рад. шк., 1980.
 22. Павлютенков Е. М. Профессиональная ориентация учащихся / Е. М. Павлютенков. – К.: Рад. шк., 1983. – 149 с.
 23. Павлютенков Е. М. Управление профессиональной ориентацией в общеобразовательной школе / Е.М.Павлютенков. – Владивосток: Изд. ДВГУ, 1990. – 176 с.
 24. Петров В. П. Психологические проблемы профессиональной переориентации взрослых / В.П.Петров // Психологический журнал. – 1993. – Том 14. – № 3. – С. 79-89.
 25. Пилипчук О. Ф. Основи вибору професії: посібник для психологів-профконсультантів служби зайнятості, вчителів, слухачів та студентів педагогічних навчальних закладів / О.Ф. Пилипчук, М.П. Тименко, М. С.Янцур. – Рівне: РОЦПОН, РДП, ІП АПН України, 1994. – 220 с.
 26. Положення про організацію навчального процесу в кредитно-трансферній системі підготовки фахівців у Рівненському державному гуманітарному університеті /розробники: Р.М.Постоловський, А.М.Воробйов, Т.І.Поніманська, М.С.Янцур [та ін.] – Рівне: РВВ РДГУ, 2010. – 30 с.
 27. Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається. Затверджено наказом Міносвіти, Мінпраці і Мін-ва у справах молоді і спорту України 02.06.95 р. № 159 (30) 1526. // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1995. – № 15. – С. 2-7.
 28. Постоловський Р.М. Рейтингова система оцінювання знань студентів РДГУ: [методичний посібник]. /Р.М. Постоловський, А.М. Воробйов, В.І. Тищук, Б.П. Дем'янюк, М.С. Янцур. – Рівне: РДГУ, 2004. – 62 с.
 29. Професії легкої та харчової промисловості / автори-укладачі: М.С. Янцур, О.Г. Смірнова. – Рівне: РОЦПОН, 1996. – 39 с.
 30. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи. Програма навчальної дисципліни (за вимогами кредитно-трансферної системи). Для напряму підготовки 6.010103 “Технологічна освіта” /автор-укладач М.С. Янцур. – Рівне: РДГУ, 2010. – 24 с.
 31. Профорієнтаційна робота в школі: метод. посібник / автор-укладач М. С. Янцур. – Рівне, МПУ РОЦПОН, РДП, 1993. – 41 с.
 32. Пряжников Н. С. Профессиональное и личностное самоопределение / Н. С. Пряжников. – М.: ИПП, 1996. – 230 с.
 33. Робоча навчальна програма і модульно-рейтингова система оцінювання знань і вмінь студентів з дисципліни «Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи». Для студентів напряму підготовки “Технологічна освіта”. / автор-укладач М.С Янцур. – Рівне: РДГУ, 2010. – 32 с.
 34. Рыжов В. А. Организация профориентации в развитых капиталистических странах / В.А.Рыжов. – М.: Высшая школа, 1987. – 95 с.

35. Сазонов А. Д. Подготовка студентов пединститута к проведению профориентационной работы с учащимися / А. Д. Сазонов., В. Д. Симоненко. – М., 1986. – 127с.
36. Сазонов А. Д. Профессиональная ориентация учащихся: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2120 “Общетех. дисциплины и труд” / А. Д. Сазонов [и др.]; под ред. А.Д.Сазонова. – М.: Просвещение, 1988. – 223 с.
37. Симоненко В.Д. Педагогические основы профессиональной ориентации учащихся сельских школ: автореф. дисс. ... докт. пед. наук / Симоненко Виктор Дмитриевич; АПН СССР, НИИ трудового обучения и проф. ориентации. – М.: 1987. – С. 35.
38. Синявский В.В. Психолого-педагогические основы профессиональной адаптации учащихся профтехучилищ / В.В. Синявский. – К.: Вища школа, 1985.
39. Система профинформационной работы со старшеклассниками / под ред. Б.А. Федоришина. – К.: Рад. шк., 1988. – 176 с.
40. Степаненков Н.К. Системный подход к формированию профессиональной направленности учащихся: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01 / Степаненков Николай Капитонович. – М.: 1985. – 415 с.
41. Тименко М. П. Педагогічне керівництво професійним самовизначенням: метод. реком. / М.П.Тименко [та ін.] – К.: РУМК МОУ, 1991. – 119 с.
42. У світі професій: професії транспорту та зв'язку: путівник / автори-укладачі: М. С. Янцур, Г.І. Клімов. – Рівне: РОЦПО ДСЗ, 1995. – 41 с.
43. Фукуяма С. Теоретические основы профессиональной ориентации / Сигадзу Фукуяма. – М.: МГУ, 1989. – 105 с.
44. Формування профорієнтаційної компетентності педагога: теорія і практика: монографія / В.П.Зінченко, В.Б.Харламенко, М.С.Янцур [та ін.]; за ред. В.П.Зінченка. – Глухів: ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. – 198 с.
45. Ханжарова Б.С. Повышение эффективности формирования практической готовности будущих учителей к профессиональной ориентации школьников: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ханжарова Баян Серикбаевна. – М., 1981. – 177с.
46. Харламенко В.Б. Дидактичні основи курсу профорієнтації в підготовці вчителя трудового навчання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Харламенко Валентина Борисівна. – К., 2002. – 205 с.
47. Ховрич Н.А. Профессиональная подготовка методиста по профориентации в процессе обучения в педвузах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ховрич. Николай Александрович. – К., 1989. – 163 с.
48. Чистякова С. Н. Профессиональная ориентация школьников. Организация и управление / С.Н.Чистякова, Н.Н. Захаров. – М.: Педагогика, 1987. – 234 с.
49. Шавир П. А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности / П.А Шавир. – М.: Педагогика, 1991. – 96 с.
50. Шадиев Н. Теория и практика подготовки студентов к работе по профориентации школьников: дис.... докт. пед. наук: 13.00.01 / Шадиев Нарзикул. – Самарканд, 1984. – 447 с.
51. Янцур М.С. Визначення функцій фахівців з професійної орієнтації учнівської молоді / М.С.Янцур // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць. наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 19. – Рівне: РДГУ, 2002. – С.151-155.
52. Янцур М.С. Класифікація, аналіз та опис професій з практикумом: навч.-монограф. посібник / М.С.Янцур. – Рівне: РДГУ РВВ, 2006. – 250с.
53. Янцур М. С. Основи професіографії: практикум / М. С. Янцур. – К.: МПУ ДЦЗ, МОУ РДПІ, 1996. – 224 с.
54. Янцур Н. С. Организация и проведение профессионального отбора на профессии типа “Человек-техника” / Н. С. Янцур, В. К. Путинцева; под ред. Н. С. Янцура. – Киев: МТУ

ГЦЗ, МОУ РГПИ, 1994. – 71 с.

55. Янцур М.С. Практикум з професійної орієнтації і методики профорієнтаційної роботи: навчальний посібник / М.С.Янцур. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2012. – 216 с.
56. Янцур М.С. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи: курс лекцій: навч. посібник / М.С.Янцур. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2012. – 464 с.
57. Янцур М. С. Професійна психодіагностика: практикум / М.С. Янцур. – К.: МПУ ДЦЗ, МОУ РДПІ, 1995. – 159 с.
58. Янцур М.С. Словник-довідник з професійної орієнтації: навчальний посібник / М.С.Янцур. – Рівне: РДГУ РВВ, 2012. – 124 с.
59. Янцур М. С. Теоретичні підходи до розробки змісту підготовки майбутніх фахівців з професійної орієнтації учнівської молоді. //Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. №6. – Тернопіль: ТДПУ, 2000. – С. 55-60.
60. Ярошенко В. В. Школа и профессиональное самоопределение учащихся / В.В. Ярошенко. – К.: Рад. школа, 1983. – 122 с.

**Н.С.ЯНЦУР. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ
ПРОФОРИЕНТАЦИОННОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
ТЕХНОЛОГИЙ**

Резюме. В статье рассматриваются теоретико-методические основы разработки системы профориентационной подготовки будущих учителей технологий на базе личного опыта автора и современных психолого-педагогических подходов в отрасли профориентации.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, принципы профориентации, система профориентации, компоненты, функции и условия профориентации, профориентационная подготовка, учитель технологий, методические условия, учебно-методическое обеспечение, кредитно-трансферная система.

**N.S. YANTSUR. THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES
PROFESSIONAL ORIENTATION TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF
TECHNOLOGIES**

The summary. In the article are considered of theoretical and methodical bases of development system of professional orientation training future teachers of technologies based on their own experience of the author and contemporary psychological and pedagogical approaches in the sphere career counseling.

Key words: professional orientation, principles for professional orientation, professional orientation system, components, functions and terms of professional orientation, professional orientation preparation, teacher of technologies, methodical conditions, training and methodological support, credit-transfer system.

Одержано редакцією 20.11.2012 р.